

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ АРХІТЕКТУРИ ТА МІСТОБУДУВАННЯ

Науково-технічний збірник

Заснований в 1997

Випуск № 48

Київ КНУБА 2017

УДК 711.11; 711.112

Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник / Відпов. ред. М.М. Дьомін. – К., КНУБА, 2017. – Вип. 48. – 544 с. Українською та російською мовами.

В збірнику висвітлюються актуальні проблеми досліджень у галузі архітектури та містобудування, теорії та історії архітектури, реконструкції існуючої забудови.

Розрахований на працівників науково-дослідних і проектних організацій, викладачів вищих навчальних закладів.

Современные проблемы архитектуры и градостроительство: Науч.-техн. сборник / Ответ. ред. Н.Н. Демин. – К., КНУБА, 2017. – Вып. 48. – 544 с. На украинском и русском языках.

В сборнике освещаются актуальные проблемы исследований в области архитектуры и градостроительства, теории и истории архитектуры, реконструкции существующей застройки.

Расчитан на работников научно-исследовательских и проектных организаций, преподавателей высших учебных заведений.

Відповідальний редактор – член-кореспондент АМ України, доктор архітектури, професор М.М. Дьомін.

Редакційна колегія: доктор технічних наук, професор Габрель М.М.; доктор архітектури, професор Товбич В.В. (заступник відповідального редактора); доктор технічних наук, професор Ключниченко Є.Є.; доктор технічних наук, професор, Кащенко О.В.; доктор архітектури Ф. Мііс *Бельгія*; доктор архітектури П. Нігст *Австрія*; доктор-інженер, професор В. Калуше *Німеччина*; доктор технічних наук Е. Баумгатер *Австрія*; доктор технічних наук, професор Михайленко В.Є.; доктор географічних наук, професор Нудельман В.І.; доктор архітектури, професор Панченко Т.Ф. доктор технічних наук, професор Підгорний О.Л.; доктор технічних наук, професор Плоский В.О.; доктор технічних наук, професор Самойлович В.В.; доктор технічних наук, професор Сергейчук О.В.; доктор архітектури, професор Слепцов О.С.; доктор архітектури, професор Шебек Н.М.; доктор архітектури, професор Ковальський Л.М.; доктор архітектури, професор Куцевич В.В.; кандидат архітектури, доцент Левченко О.В. (відповідальний секретар); доктор архітектури, професор Тімохін В.О. (заступник відповідального редактора); доцент Чередніченко П.П. (заступник відповідального секретаря); дійсний член АМ України, доктор технічних наук, професор Яковлев М.І.

Рекомендовано до видання вченою радою Київського національного університету будівництва і архітектури, протокол № 3 від 26 травня 2017 р.

На замовних засадах

© Київський національний університет будівництва і архітектури, 2017

Література

1. Feist W., Pfluger R., Kaufmann B., Schnieders J., Kah O. Passive House Planning Package 2013 / W. Feist, R. Pfluger, B. Kaufmann, J. Schnieders, O. Kah // Passive House Institute – Darmstadt, 2013 [Internet access]. – Режим доступу: http://passiv.de/en/04_phpp/04_phpp.htm
2. Захист від небезпечних геологічних процесів, шкідливих експлуатаційних впливів, від пожежі. Будівельна кліматологія. ДСТУ-Н Б В.1.1 – 27: 2010. [Текст]: – [Чинний з 2011-11-01] / Минрегіонбуд України. – К.: Укрархбудінформ, 2010. – 123 с. – (Національний стандарт України).
3. Лицкевич. В. К. Жилище и климат / В. К. Лицкевич. – М. : Стройиздат, 1984. – 288 с.

Анотація

Розроблені типологічні вимоги до об'ємно-планувальних рішень малоповерхових пасивних будинків в кожному з 6 архітектурно-будівельних кліматичних районів України.

Ключові слова: типологічні вимоги, об'ємно-планувальні рішення, пасивні будинки

Annotation

It has been developed the typology requirements of the architectural planning solution for low rise Passive House in six climatic zones of Ukraine.

Key words: Typology requirements, architectural planning solution, Passive Houses

УДК 726 (477.84)

*к. арх., доцент Дячок О. М.,
кафедра образотворчого мистецтва, дизайну
та методики їх викладання
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРНОГО АНСАМБЛЮ ПОЧАЇВСЬКОЇ ЛАВРИ

Анотація: досліджується історія формування архітектурного ансамблю Почаївської лаври, визначено роль святині в історії та культурі України. Проаналізовано історичні передумови будівництва та архітектурно – планувальної структури комплексу. Виявлена закономірність між архітектурно – планувальною структурою лаври та суспільно – політичними чинниками, що впливали на архітектуру комплексу. Проведений аналіз планування комплексу та визначено його композиційні доміанти.

Ключові слова: об'ємно – просторова композиція, пам'ятка архітектури, соціально - політичні процеси, бароко, класицизм, модерн, архітектурний ансамбль, собор.

Вступ. Періоди розквіту і занепаду суспільства може відображати архітектура. Архітектурний ансамбль Почаївської лаври, який формувався століттями, показує усі соціально – політичні процеси, що відбувалися на території Західної України, починаючи з XV століття і до сьогодні. Лавра за свою довгу історію завжди знаходилась у центрі усіх історичних та політичних подій краю, відігравала важливу роль у популяризації християнських цінностей, була центром просвіти і культури.

Метою статті є висвітлення процесу формування архітектурного ансамблю Почаївської лаври, аналізу архітектурно – планувальної структури комплексу та визначення його композиційних домінантів.

Постановка проблеми та зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Всесвітньовідомий духовний християнський центр – Свято-Успенська Почаївська лавра є важливою складовою духовного та культурного життя українського народу. У часи свого заснування вона була осередком українського православ'я. У травні 2016 року депутати Тернопільської обласної ради прийняли звернення до Президента і Кабінету міністрів стосовно повернення Почаївській лаврі статусу державного заповідника [15]. В умовах утвердження цивілізаційного вибору України через потреби розв'язання політичних і національно-культурних проблем новітнього державотворення знати історію свого краю, історію своїх святинь є надзвичайно важливо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток, української архітектури, в тому числі, й комплексу Почаївської лаври досліджено в «Історії української архітектури»[11]. Ілюстровані нариси про святиню [9, 12] та її значення в історії української культури та в національному відродженні України досліджувались істориками, краєзнавцями, архітекторами [5-8, 10, 13]. Проте, архітектурно – планувальна структура Почаївської лаври, її особливості та визначення архітектурних домінант не знайшли висвітлення у мистецтвознавчій науці, що становить **актуальність** даного дослідження.

Задачі дослідження: дослідити процес формування архітектурного комплексу Почаївської лаври; провести аналіз планування ансамблю та визначити його композиційні домінанти.

Виклад основного матеріалу. Перша письмова згадка про монастир відноситься до 1450 року (інші джерела наводять дату 1527 р.) Розвиток обителі починається з кінця 16 століття за меценатства місцевої поміщиці Ганни Гойської [9, с.131-136].

У 17 столітті монастир був оборонною спорудою, його оточували кам'яні і дерев'яні мури з вежами, які з півдня прилягали до церкви та палісад. Подвір'я було вільне від забудови. Біля північної та східної куртин оборонних мурів стояли одноповерхові корпуси келій [11, с.168].

З 1713 до 1832 року, коли Почаївський монастир належав до греко-католицької церкви, відбувалася найбільша розбудова архітектурного ансамблю [4]. Під час реконструкції монастирського комплексу наприкінці XVIII століття, було побудовано один з найкращих в Україні Почаївський Свято-Успенський собор у стилі пізнього бароко [1; 12, с.19-21]. Він став композиційною домінантою, яка підпорядкувала собі всю навколишню забудову та найяскравішим творінням європейського бароко другої половини XVIII ст. на території Правобережної України [6]. Автори проекту (Г. Гофман, П. та М. Полейовські, К. Кульчицький) радикально змінили об'ємно-просторову композицію ансамблю. Будівлі терасами розміщені на схилах з поступовим підвищенням до головного акценту — Успенського собору, який знаходиться на найвищій точці Почаївської гори [2, с.142-143].

Другою надзвичайно важливою спорудою монастиря була трапезна (арх. К. Кульчицький), збудована протягом 1771–1783 рр. - будівля комбінованого функціонального типу, в яких поєднуються церква, трапезний зал та господарські приміщення. Трапезна асоціюється з Тайною вечерею, має містичний зміст та виконує сакральну функцію. Її об'ємна композиція лінійна, з високою банею над східною частиною [11, с. 209].

У 1771 -1780 рр. були побудовані будівлі келії (арх. Гофман). Усі корпуси прямокутної форми, сполучаються між собою і з Успенським собором, утворюючи внутрішній двір розмірами. У 1825 р. на схилі гори побудований Архієрейський будинок у стилі раннього класицизму. Різна висота його фасадів: східний - триповерховий, південний - чотириповерховий, західний і північний – двоповерхові зумовлені складним рельєфом.

Кам'яна стіна, споруджена на початку XIX ст. оточує частину монастиря. [9, с. 131-136]. До складу комплексу в межах мурів входило чимало господарчих і виробничих будівель, типографія, лікарня, іконописна майстерня, свічний завод, монастирський млин, архієрейський дім, поля, ліси, сади, городи й цвинтарі, які теж мали певну богословську символіку. Аналізуючи об'ємно-просторову структуру Почаївської лаври бачимо, що при будівництві монастирського комплексу простежується намагання ізолювати монастир від довкілля. Огорожа крім оборонної функції мала значення межі двох світів-церковного і світського, уподібнювала монастир місту, підкреслювала його самодостатність [4].

Вертикальним акцентом і важливим компонентом Почаївської лаври є п'ятиярусна дзвіниця, збудована у 1861-1871рр. (арх. Раструханов). У 1835 р. розпочалося будівництво парадної вхідної брами (арх. Михайловський). Напрямок під'їзду до монастиря не змінився. Святі ворота розміщені на одній із найнижчих точок монастирської території [8].

У 1835 р. ансамбль монастиря поповнився двоповерховим Надбрамним корпусом, побудованим у стилі пізнього класицизму. У 1862 р. була освячена церква на честь Святої Трійці (Похвальна), розташована в східному крилі келій, а на початку 1860-х років перебудована Печерна Церква Святої Варвари.

Неоднозначною пам'яткою Почаївської лаври є Троїцький собор, збудований у 1906 – 1912 рр. в стилі модерн (арх. О. Щусєв). Попри його незаперечну мистецьку цінність, він порушив художню цілісність архітектурного ансамблю доби бароко та класицизму [12, с. 26 - 29].

Сьогодні архітектурний комплекс Почаївської лаври і досі має величний вигляд, є неминущою цінністю національної та світової культурної спадщини (рис. 1).

Рис.1. Панорама комплексу Почаївської лаври у XXI столітті.

Висновки:

Аналіз історії будівництва Свято-Успенської Почаївської лаври дає підставу стверджувати, що найбільші зміни об'ємно – просторової композиції ансамблю відбулась у XVIII столітті за часів правління отців василіан. Формування архітектури Почаївського монастиря відбувалося під впливом не тільки релігійно-службових потреб, але й особливостей політичного,

економічного, культурного життя краю та держав, до складу яких він потрапляв у ті чи інші історичні періоди.

Виявлено, що окрім сакральної, монастир виконував оборонну, культурну, соціальну, політичну, економічну функції. До складу комплексу входили господарчі та виробничі будівлі. Увесь архітектурно-містобудівний комплекс поєднує різночасові і різностильові споруди.

Показано, що головним акцентом комплексу, який височів над усіма будівлями був собор. Трапезна домінувала над житловими і господарськими спорудами, а дзвіниця як невід'ємний композиційний центр - над трапезною. Святі ворота розміщені на одній із найнижчих точок монастирської території. Таким чином, забудова велась відповідно до функціональних зон та в забудові простежується чітка ієрархічна система.

Доведено, що на формування ансамблю Почаївської лаври впливали різноманітні обставини, зокрема політичного, економічного, культурного характеру. Свій вплив мали й ті тенденції, які поширювалися в архітектурі та мистецтві, зокрема сакральному, різного періоду.

Література

1. Голодюк Н. В. Православні монастирі Рівненської та Тернопільської областей як об'єкти паломництва та релігійного туризму [Електронний ресурс]. Голодюк Н. В. // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/30_NTP_2015/Istoria/2_199665.doc.htm. (дата звернення 20.03.2017). – Назва з екрана.
2. Гордієнко Г. Основні символи українського бароко / Гордієнко Г. // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Історія. – 2014. – Вип. 2. – Ч. 2. – С. 142-143.
3. Дуда І., Мельничук Б. Земля Тернопільська. Туристичний путівник / Дуда І., Мельничук Б. - Тернопіль: Джура, 2003. – 368 с.
4. Дудар В.Л. Громадсько-політичний та культурний вплив Почаївського монастиря на населення Волині (XIX - початок XX ст.): автореф. дис. на здобуття ступеня канд. істор. наук: 07.00.01/ Дудар В. Л.; Переяслав-Хмельницький педагогічний університет ім. Г. Сковороди - Переяслав-Хмельницький, 2008. – 17 с.
5. Дячок О.М. Сакральні святині Тернопільщини / Дячок О. М., Дячок В.Ю.//Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство / – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – № 2. с. 215 - 219.
6. Лукомська З.В. Особливості містобудівного розвитку історичного міста Почаєва / Лукомська З.В., Поліщук Л. К.// Архітектурний вісник КНУБА – К.: КНУБА. - 2016. – Вип. 10 – С. 197-204.
7. Лук'яненко С.В. Почаївська Лавра в історії української культури /Лук'яненко С.В. // Наук. Конференція «Релігія і церква в національному відродженні України», 11 грудня 1993р. - Тернопіль, 1993. - с. 44 - 46.

8. Мартинів Ю. Формування архітектурного комплексу Почаївської лаври в 1831-1920 рр. / Ю. Мартинів // Схід. - 2014. - № 1. - С. 150 - 154.
9. Нізовський А.Ю. Сто великих чудес України / Нізовський А. Ю. // – К. – Вид-во Арій, 2010. – 416 с.
10. Новак О. Церковне життя у Західній Україні й на правобережжі у другій половині XVII-XVIII ст. Газета «Історія України» № 17 (369), травень, - 2004, с. 13 - 15.
11. Тимофієнко В. І. Історія української архітектури / Тимофієнко В. І.[та ін.]; - Київ: Техніка, 2003, - 472 с.
12. Чернихівський Г. І., Почаївська Свято – Успенська Лавра / Чернихівський Г. І., Болюх В.О. // – Тернопіль: Збруч, 2006. - 48 с.
13. Швалюк І. Роль духовенства в релігійно – церковному та громадському житті Кременецького повіту міжвоєнного періоду/ Швалюк І. // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Історія . – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – Вип. 1. – Ч. 3. –с. 62 - 64.
14. Тернопільські депутати вимагають у Порошенка повернути Почаївську лавру державі // Режим доступу: <http://khn.depo.ua/ukr/ternopol/-12052016141800> (дата звернення 18.04.2017) - Назва з екрану.

Аннотация

В статье рассматривается история формирования архитектурного ансамбля Почаевской Лавры, определена роль святыни в истории и культуре Украины. Проанализированы исторические предпосылки строительства и архитектурно-планировочная структура комплекса. Обнаружены закономерности между архитектурно - планировочной структурой лавры и социально - политическими факторами, которые повлияли на архитектуру комплекса. Проведен анализ планирования комплекса и определены его композиционные доминанты.

Ключевые слова: объемно - пространственная композиция, памятник архитектуры, социально - политические процессы, барокко, классицизм, модерн, архитектурный ансамбль, собор.

Abstract

The article highlights the history of the formation of the architectural ensemble of the Pochayiv Lavra and role of the sanctuary in the history and culture of Ukraine. The article analyses the historical preconditions for the construction and architectural – planning structure of the complex. The pattern between architectural-planning structure of the monastery and socio-political factors that influenced the architecture of the complex were discovered. The analysis of the planning of the complex was held and it's compositional dominants has been determined.

Keywords: Pochayiv Lavra, space-spatial composition, a monument of architecture, socio-political processes, Baroque, neo-classical, Art Nouveau, the architectural ensemble, the Cathedral.